บทที 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การรู้สารสนเทศ (Information literacy) เป็นผลลัพธ์การเรียนรู้ที่สำคัญประการหนึ่งของนักเรียน และเป็นสมรรถนะหลักของบุคคลแห่งการเรียนรู้ซึ่งได้รับความสำคัญในระดับชาติและสากล โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน การรู้สารสนเทศเป็นหนึ่งในทักษะศตวรรษที่ 21 ซึ่งประกอบด้วยทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (Partnership for 21st Century Skills, 2011) และ คณะทำงานวางแผนจัดทำกรอบสมรรถนะหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานคณะอนุกรรมการการจัดการเรียนการสอน คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา (2561, 7-8) จัดเป็นหนึ่งในสิบสมรรถนะหลักของผู้เรียน โดยกำหนดรวมไว้เป็นสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล (Media, information and digital literacy) เป็นหนึ่งในผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา (คุณลักษณะของคนไทย 4.0) ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ.2561 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) และเป็นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการศึกษาขั้นพื้นฐานสู่ประชาคมอาเซียนของประเทศไทย ตามข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยของขวัญทิพย์ ชินเศรษฐวงศ์ (2557: 140) ให้มีการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะศตวรรษที่ 21 และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาชาติ เพื่อมุ่งสู่มาตรฐานการศึกษาในระดับชาติ ระดับอาเซียนและระดับสากล

การรู้สารสนเทศมีความสำคัญทั้งในระดับชาติและระดับสากล การส่งเสริมการรู้สารสนเทศจึงมีความสำคัญ องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้ให้ความสำคัญในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน ผ่านการให้ความรู้แก่ครูในเรื่องการรู้สารสนเทศอย่างต่อเนื่อง ผลงานสำคัญคือการจัดทำหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อและการรู้สารสนเทศสำหรับครูบรรณารักษ์ (Media and Information Literacy Curriculum for Teachers) (Wilson, Grizzle, Tuazon & Cheung, 2008) เป็นแนวทางการพัฒนาความรู้และสมรรถนะของครูในด้านการรู้เท่าทันสื่อและการรู้สารสนเทศ นอกจากนี้องค์การทางวิชาชีพของต่างประเทศ เช่น สมาคมห้องสมุดโรงเรียน (American Association of School Librarians-AASL, 2009) ได้จัดทำมาตรฐานผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (Standards for the 21st – Century Learner) ครอบคลุมเรื่องการรู้สารสนเทศด้วย ในระดับอุดมศึกษามีการพัฒนารูปแบบการรู้สารสนเทศในระดับอุดมศึกษา โดยแผนกการสอน สมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและวิจัยและสมาคมห้องสมุดอเมริกัน (Association of College & Research Libraries and American Library Association. Instruction Section, 2015) ได้พัฒนาแนวปฏิบัติที่ดีในเรื่องลักษณะหลักสูตรการรู้สารสนเทศที่ดี (Characteristics of Programs of Information Literacy that

Illustrate Best Practices: A Guideline) และมีงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากคณะกรรมการยุโรป (European Commission) โดย บาซิลิ (Basili, 2011) รายงานสถานการณ์ในปัจจุบันและรูปแบบการรู้สารสนเทศ ซึ่งครอบคลุมทั้งระดับโรงเรียน สถาบันอุดมศึกษา การอาชีวศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่ และสมาคมห้องสมุดนิวเม็กซิโก (New Mexico Library Association, 2010) แนะนำให้โรงเรียนนำรูปแบบห้องสมุด สื่อและการรู้สารสนเทศ ในเอกสารแนะนำที่สมาคมพัฒนาขึ้นไปใช้เพื่อพัฒนาห้องสมุดการศึกษาและการรู้สารสนเทศ

ในบริบทของประเทศไทย การรู้สารสนเทศมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นตามพัฒนาการของการศึกษาและการเรียนรู้ การศึกษาในบริบทของประเทศไทย ยุค 1.0 เป็นการศึกษาที่เน้นการถ่ายทอดความรู้โดยการบรรยาย มีครูเป็นศูนย์กลาง พัฒนาสู่การศึกษายุค 2.0 ที่อินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทในการเรียนรู้ยุค 3.0 เน้นการสร้างความรู้ ผู้เรียนต้องมีทักษะในการเรียนรู้การใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย และยุค 4.0 เน้นการเรียนรู้เสมือน (virtual learning) การเรียนรู้ออนไลน์ (online learning) การผลิตและพัฒนาคนที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทักษะการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และเพิ่มความสำคัญและความจำเป็นของการรู้สารสนเทศ สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ ใฝ่เรียนรู้ สามารถศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก ตอบสนองวิสัยทัศน์ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ซึ่งจัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นพลังร่วมขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาและสังคมไทยให้เป็นสังคมการเรียนรู้ ตอบสนองกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยและสังคมโลก

ความสำคัญของการรู้สารสนเทศ ทำให้มีการศึกษา ค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศของนักเรียนในประเด็นต่างๆ อย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง ในบริบทของประเทศไทย มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียน โดยการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งข้อมูลเป็นหลัก เพื่อเสริมสร้างความสามารถด้านสารสนเทศของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ศิริพร ทวีชาติ, 2545) การส่งเสริมการรู้สารสนเทศของนักเรียน (สุจิรา ธงงาม, 2547; สุดใจ บุษบงค์, 2550; ชมพูนุท ยอดยิ่ง, 2551; อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ, 2549) สภาพการสอนการใช้ห้องสมุดและบทบาทในการสอนการรู้สารสนเทศของครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ และคณะ, 2551) การพัฒนาการรู้สารสนเทศของนักเรียนระดับประถมศึกษาในประเทศไทย (ปาริชาติ เสารยะวิเศษ,

2552) การพัฒนามาตรฐานการรู้สารสนเทศและยุทธศาสตร์การพัฒนานักเรียนไทยให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ (ชุติมา สัจจานันท์, 2554 ก) การพัฒนาตัวชี้วัดการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนไทย (ชุติมา สัจจานันท์ และกาญจนา ใจกว้าง, 2555) และการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลการรู้สารสนเทศสำหรับครูบรรณารักษ์ (ชุติมา สัจจานันท์, 2556)

แม้ว่าในประเทศไทยจะมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง แต่งานวิจัยการรู้สารสนเทศของนักเรียนในประเทศไทยมีไม่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยการรู้สารสนเทศของกลุ่มนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศโดยตรงยังมีน้อย เนื่องจากนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านและก้าวย่างที่สำคัญไปสู่การศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ผู้เรียนจะต้องจัดการเรียนรู้ของตนเอง และผลการวิจัยพบว่านักเรียนมักขาดทักษะการรู้สารสนเทศที่จำเป็นในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา (Smith, Given, Julien, Ouellette, & DeLong, 2013) อีกทั้งปัจจัยของการสอนการรู้สารสนเทศตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา มีผลกระทบต่อทักษะการรู้สารสนเทศแก่นักศึกษาเมื่อเข้าเรียนมหาวิทยาลัย (Varlejs & Stec, 2014) ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อเตรียมความพร้อมของนักเรียนในการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา การพัฒนาบทบาทของผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูบรรณารักษ์ ในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศของนักเรียนและการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและคุณภาพการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
3. เพื่อศึกษาผลของการนำรูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายไปใช้

ประโยชน์ที่ได้รับ

งานวิจัยนี้จักอำนวยประโยชน์ดังนี้

1. ได้รูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาระดับพื้นฐานสามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561 ส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางการปฏิรูปการศึกษาและการพัฒนาสังคมไทยสู่สังคมภูมิปัญญาและการเรียนรู้

2. ได้องค์ความรู้และแนวทางการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับครูผู้สอนและครูบรรณารักษ์สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาวิธีการสอนแบบต่างๆที่บูรณาการการรู้สารสนเทศในเนื้อหาวิชา และครูบรรณารักษ์ในการสอนการรู้สารสนเทศและการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่ส่งเสริมการรู้สารสนเทศ อันจะเป็นแนวทางการพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้รู้สารสนเทศและพัฒนาการรียนรู้ของนักเรียน

สมมติฐานการวิจัย

1. นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในระดับมาก

2. รูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมระดับมาก

นิยามศัพท์เฉพาะ

การรู้สารสนเทศ หมายถึง การกำหนดงานและความต้องการสารสนเทศ การรู้และเข้าถึงแหล่งสารสนเทศ การใช้เครื่องมือค้นสารสนเทศ การวิเคราะห์ ประเมิน และเลือกสารสนเทศที่ต้องการ การรวบรวมจัดระบบสารสนเทศ การใช้สารสนเทศผลิตและนำเสนอผลงานได้อย่างสร้างสรรค์ และการมีจริยธรรม เคารพกฎหมายและมีความรับผิดชอบต่อสังคมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศ

สถานการณ์การส่งเสริมการรู้สารสนเทศ หมายถึง นโยบาย การปฏิบัติ ปัญหาและอุปสรรค และปัจจัยแห่งความสำเร็จ

รูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หมายถึง รูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง มีองค์ประกอบสำคัญคือ ผู้รับผิดชอบหลัก และบทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบ

ผลของการนำรูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศไปใช้ หมายถึง 1) ระดับความพึงพอใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต่อรูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ และ 2) ระดับความเหมาะสมของรูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามความเห็นของผู้บริหารและครู

ระดับความพึงพอใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หมายถึง ระดับความพึงพอใจของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต่อรูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย วิทยากร/ผู้ดำเนินการ กิจกรรม เนื้อหาสาระที่ทำให้เกิดทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อเทคโนโลยี เครื่องมืออุปกรณ์ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ระยะเวลาการจัด การมีส่วนร่วม ความสำคัญ คุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม

ระดับความเหมาะสมของรูปแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่พัฒนาขึ้นตามความเห็นของผู้บริหารและครู ประกอบด้วย วิทยากร/ผู้ดำเนินการกิจกรรม เนื้อหาสาระที่ทำให้เกิดทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อ เทคโนโลยี เครื่องมืออุปกรณ์ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ระยะเวลาการจัด การมีส่วนร่วมความสำคัญ คุณค่า หรือประโยชน์ การนำไปใช้ประโยชน์ และภาพรวม

กรอบแนวคิดการวิจัย

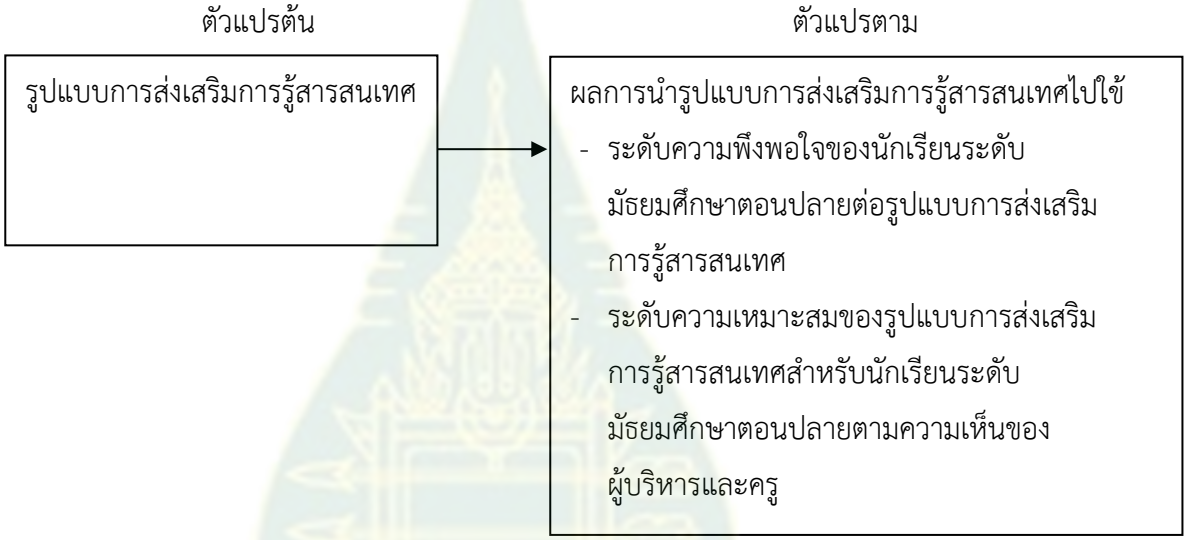

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย